

Образно говорячи, можна сказати, що кожен пуд заготовленого хлібу був забарвлений краплями крові трудящих.

Зі статті А. Шліхтера
«Борьба за хлеб на Украине в 1919 г.»,
березень-квітень 1928 року

1

Був кінець січня 1919 року. День стояв похмурий і сірий. Тихими міськими вуличками ще від ранку гуляла заметіль. З боку Дніпра дув холодний колочий вітер, змушуючи гурт із кількох десятків червоноармійців, які тупцювали біля дверей колишньої міської думи, попідіймати коміри на своїх шинелях і щільніше в них закутатися. Саме сьогодні вони прибули до Нікополя, кількома днями раніше покинутого урядовими військами Директорії¹, і тепер, переминаючись з ноги на ногу або шалено махаючи руками, аби не закостеніти під вітром, що пронизував до кісток, і запорошеними снігом очима, зацікавлено споглядали на вимощену бруківкою вулицю. А дивитися було на що. Вірніше на кого: порожньою (чи то через негоду, чи то через повернення до міста колишніх властей, діяння котрих іще з двох попередніх років міцно засіли в пам'яті нікопольських міщан і викликали засторогу зайвий раз з'являтися озброєним більшовицьким військовим) вулицею, змагаючись із хуртовиною, йшла молода дівчина, закутана у старий кожушок та у присипаній снігом хустці на голові. Від швидкої ходи та пекучого вітру її мокре від снігу засмагле обличчя налилося рум'янцем. Від снігу, що безжально ліз в очі, по розпашілих щоках текли сльози. Здавалося, дівчина ще не бачить військових, що з цікавістю і навіть певною жадобою розглядали її струнку фігуру, а назустріч їй уже полетіли веселі вигуки.

¹ Директорія — найвищий орган державної влади УНР, який діяв з 14 грудня 1918 року до 10 листопада 1920 року.

— Ти диви, яка краля. Явно є на що подивитися. Тепер бачу, що недарма я такий шлях аж від Харкова подолав, — червоноармієць середніх років прикипів поглядом до перехожі.

— Так, дівка справна. Тут не тільки подивитися є на що, а й за що потриматися знайдеться, — смачно облизнувшись, не відривав очей від запорошеної постаті його товариш.

— А дивіться-но, дядьки, як я її зараз нашугаю, — раптом вигукнув молодший за інших із безтурботним виразом обличчя вояка та, спритно скинувши із плеча ще новеньку мосінку¹, випалив у затягнуте низькими сніговими хмарами сіре зимове небо.

Частина вояків одразу ж нагородила безтурботного стрілка відбірною лайкою, однак більшості витівка молодого бешкетника припала до душі, бо справді налякала дівчину.

— Ой, — розгублено зойкнула та, здригаючись від несподіваного пострілу й тільки тепер побачивши зо два десятки цікавих до протилежної статі, зголоднілих за жіночими ласками пар очей, різко шмигнула в бокову вуличку.

Та біда ніяк не збиралася покидати нещасливу перехожу. Молодий шибайголова явно не бажав так просто позбуватися компанії вродливої незнайомки. А тому, смикнувши за рукав шинелі трохи старшого за себе з побитим віспою обличчям червоноармійця, під схвальні вигуки товаришів відділився від гурту й почав наближатися до своєї жертви, яка, попри відчайдушні зусилля, не могла рухатися швидше за вояків.

¹ Мосінка — гвинтівка Мосіна (інша назва — трьохлінійка) — магазинна трилінійна (7,62 мм) військова гвинтівка, прийнята на озброєння Російської Імператорської Армії у 1891 році. Масово використовувалася в період з 1892-го до кінця 1950-х років військовими силами Російської імперії, Советського союзу й багатьох інших держав.

— День добрий, громадяночко, — широко вишкірився молодий червоноармієць, коли нещасну, яка сподівалася схватитися за рогом вулички, таки нагнали. — Куди шлях тримаємо?

Дівчина, відводячи великі темні очі та прикриваючи їх довгими пухнастими віями, лише махнула головою в напрямку, якого вочевидь трималася.

— А звати вас як? — теж шкірячись і не приховуючи свого інтересу до перехожі, розглядав дівчину старший з побитим віспою обличчям.

— Параска, — тремтячим голосом відповіла вона, дивлячись собі під ноги.

— Параска... — протягнув старший і, хижо посміхаючись і мружачись, мов кіт, узяв Параску за руку й тоном, що не приймає заперечень, сказав. — Змерзла, напевно, ходім до нас погріємося.

— Ні! — дівчина й далі вперто розглядала свої запорошені чоботи.

— Чого ти, дурна? Диви яка заметіль зірвалася. А в нас тепленько. Швидко зігрієшся. І нас погрієш, — реготнув молодший.

— Ні! — ледве чутно, але впевнено сказала Параска й, зібравши всі сили, несподівано для старшого червоноармійця висмикнула руку з його долоні та, різко розвернувшись, почала бігти.

Та відгодовані солдати виявилися спритнішими. Дівчина не пробігла й кількох десятків метрів, як молодший вхопив її за довгу темну косу, що, звиваючись довгою змією, вибилася з-під хустини, і з силою шарпонував до себе.

— Гей, громадяночко, стояти! — відсапуючись від швидкого бігу наказав він.

— Ти що ж це, суко, в лапанки з нами погратися вирішила? — кинув тим часом старший у лице бідолашній. — Так

я з тобою інакше пограюся. Що за пазухою? — потягнув до дівчини свої руки.

— Нічого! — крізь сльози, що виступили від болю та образи, а найбільше від страху, крикнула дівчина.

Але червоноармієць її навіть не слухав. Його руки вперто лізли до дівочих грудей, силует яких виразно пробивався навіть крізь товстий зимовий кожушок. Проте Параска й не думала здаватися. Натомість уся стиснулася, затуливши груди руками. А коли старший почав їх розсовувати — щосили вкусила його за правицю.

— Ах ти ж підстилка австрійська! — загорлав той на все горло. — Ану, Юр, притримай-но її, — звернувся тепер до товариша, одночасно заносючи свою жилаву правицю для удару.

Та тут для всіх трьох сталося щось неочікуване й незрозуміле. Чиясь сильна рука різко шарпонула старшого солдата назад, і той навіть незчувся, як за мить від сильного удару ногою позаду коліна гепнувся навколішки. Ще мить — і ті ж сильні руки із задрісною вправністю звернули йому шию.

Молодший вояка тим часом виявився доволі спритним. Різко відскочив у сторону й завченим рухом скинув рушницю із плеча та навів її на нападника, торкаючись багнетом його грудей.

— Ну молися тепер, контро, — вишкірившись, прохрипів молодий червоноармієць до свого супротивника, яким виявився хоч і сухий, але доволі міцний молодик у сірому кожусі з аж занадто, як для середини зими, засмаглим обличчям та темною хвилястою чуприною, що злегка вибивалася з-під натягнутої ледь не на самі очі сивої смушевої шапки.

— Патрон, — спокійно дивлячись на нього, мовив той.

— Що патрон? — різко міняючись на лиці пробелькотів червоноармієць, та відповідь уже не була потрібною.

«Контра», різко відхиливши корпус убік, відійшов з лінії вогню, одночасно збиваючи обома руками гвинтівку вбік від себе. Далі, зробивши крок за супротивника так, що його права нога опинилася за ногами червоноармієця, він управно його підсік і червоноармієць гепнувся спиною на мерзлу землю. Таємничий молодик тим часом, швидко знімаючи багнет із трьохлінійки, котру він устиг вихопити з рук розгубленого вояки, відповів:

— Ти перед цим вистрелив, але новий патрон не дослав. А без патрона в патроннику, Юрку, ця штука не стрілятиме.

— Ти хто??? — вирячившись, пробелькотів червоноармієць.

Молодик низав плечима та з якоюсь урочистістю в голосі повільно показав:

— Іван Тесленко. Звичайний селянин. Нащадок теслі...

...Спершу про двох зниклих солдатів, які рушили за одинокою дівчиною, просто забули. Пообговорювали гарненьку перехожу та й перейшли до інших тем. Та коли минуло добрі пів години, і вояки не повернулися, старший загону, злісно вилаявшись грубою московською лайкою, взяв із собою ще двох бійців та вирушив у напрямку, де зникли його підлеглі. Далеко йти не довелося. За кілька десятків кроків від рогу, за яким зникли червоноармієці, лежали два, вже порядно заметені снігом, тіла в шинелях без зброї. Шия одного з них була якось неприродно викривлена, іншого — красувалася глибоким порізом.

До кінця місяця більшовики без спротиву захопили всю Нікопольщину.

Війська Директорії не могли протистояти червоній хвилі, що стрімко накочувалася на українські землі зі сходу та півночі й, покинувши напризволяще свій народ, поволі відступали на захід. Українські селяни, які радо повставали проти гетьманського режиму, котрий виступав за відновлення старих порядків з реставрацією поміщицького панування, побиттями й іншими приниженнями, після відречення Скоропадського¹ від влади, виявилися незадоволеними політикою нового уряду, який, перебравши керівництво країною до своїх рук, не те, що не поспішав, а й узагалі й не збирався запроваджувати на звільнених від австрійців та німців землях советську владу, про котру ці селяни так мріяли. Тому ті, хто раніше на своїх вилах приніс владу до рук Винниченка², тепер ледь не поголовно кидав зброю, або й переходив до лав більшовиків. До того ж, не порозумівшись із урядом Директорії, на бік більшовиків перейшов й Отаман повстанських військ Херсонщини, Запоріжжя і Таврії Никифор Григор'єв, чим передав їм контроль над усіма західними повітами Катеринославщини.

¹ Скоропадський Павло Петрович (1873–1945) — український громадський і політичний діяч. Гетьман Української Держави (29 квітня — 14 грудня 1918).

² Винниченко Володимир Кирилович (1880–1951) — український політичний і державний діяч, прозаїк, драматург і художник. Голова Директорії УНР (14 грудня 1918 — 13 лютого 1919).

А місцевим комуністам тільки того і треба було. Втямивши, що вже прийшов час вилазити з підпілля, не зустрічаючи опору, за підтримки більшовицьких військ на початку лютого вони розігнали Нікопольську міську думу та роззброїли її нечисленну дружину, що складалася із представників ще гетьманської Варти¹. Щоб закріпити владу у своїх руках, швиденько створили Воєнно-революційний комітет, під контролем котрого тепер мала зосереджуватися вся повнота влади в регіоні. До того ж, знаючи, що місцеве населення, відверто кажучи, їх недолюбує, через минулорічну конфіскацію майна в багатих містян і викачування зерна в селян, комуністи пішли на хитрий, проте виграшний для себе хід: оголосили про створення нового органу влади — Ради робітничих і селянських депутатів, куди могли балотуватися всі охочі з Нікополя та двох його приміських сіл — Лапинки й Довгалівки².

— Товариші та громадяни! — горланив перед зібраними в центрі міста чоловіками колишній голова місцевого більшовицького виконкому молодий чорнявий вусань Василь Антипов, який, дременувши торік з міста за день до вступу до нього січових стрільців й австрійських військ, приплентався сюди знову після нового червоноармійського нашествия. — Волею повсталого трудового класу України влада перейшла до рук робітників і селян. Воля повсталого народу — передати владу Радам робітничих і селянських депутатів. А до її складу може ввійти кожен із вас. Тому обирайте із себе найдостойніших та присилайте за десять днів на з'їзд. Доти вся повнота влади перебуватиме в наших руках. А ми ж беремо

¹ Державна варта — служба правопорядку в Українській Державі у квітні-грудні 1918 року.

² Колишні українські села, зараз райони міста Нікополя.